

Dimensiunea administrativă a expansionismului rusesc în Basarabia

Cornea, Sergiu

Veröffentlichungsversion / Published Version
Sammelwerksbeitrag / collection article

Empfohlene Zitierung / Suggested Citation:

Cornea, S. (2019). Dimensiunea administrativă a expansionismului rusesc în Basarabia. In C. Croitoru (Ed.), *Miscellanea historica et arheologica in honorem Professoris Ionel Căndea septuagenarii* (pp. 741-753). București: Editura Academiei Române. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-65046-8>

Nutzungsbedingungen:

Dieser Text wird unter einer CC BY Lizenz (Namensnennung) zur Verfügung gestellt. Nähere Auskünfte zu den CC-Lizenzen finden Sie hier:
<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.de>

Terms of use:

This document is made available under a CC BY Licence (Attribution). For more Information see:
<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

**ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE ARHEOLOGIE IAȘI**

**Miscellanea Historica et Archaeologica
in honorem
Professoris Ionel Cîndea septuagenarii**

edidit
Costin Croitoru

**EDITURA ACADEMIEI
ROMÂNE**

**MUZEUL BRĂILEI „CAROL I”
EDITURA ISTROS**

București – Brăila
2019

Copyright © 2019, Editura Academiei Române,
Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”

Adresa: EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE
Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5, 050711, București, România
Tel. 4021-3188146; 4021-3188106; Fax 4021-3182444
E-mail: edacad@ear.ro

Adresa: EDITURA ISTROS A MUZEULUI BRĂILEI „CAROL I”
Piața Traian nr. 3, 810153 Brăila, România
Tel./Fax 0339401002; 0339401003
E-mail: sediu@muzeulbrailei.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

**Miscellanea historica et archaeologica in honorem Professoris Ionel
Cândeș septuagenarii** / ed.: Costin Croitoru. - București : Editura Academiei
Române ; Brăila : Editura Istros a Muzeului Brăilei "Carol I", 2019
ISBN 978-973-27-3121-5
ISBN 978-606-654-353-8

I. Croitoru, Costin (ed.)

94

929

DIMENSIUNEA ADMINISTRATIVĂ A EXPANSIONISMULUI RUSESC ÎN BASARABIA

Sergiu Cornea

(Universitatea de stat „B. P. Hasdeu” din Cahul)

Abstract: *The administrative policy promoted by the Russian authorities in Bessarabia was closely linked to the developments and trends of the Russian's internal and external policy. Based on the concrete and historical conditions of the moment and expected objectives, the tsarism has become aware that the pursuit of the colonial policy towards the annexed peoples requires the application of some subtler methods, different from those applied in the other regions of the Russian Empire. The expansionist interests of the Empire have largely determined the process of administrative organization of the Bessarabia: from the granting of the status of provisional administrative autonomy to the transformation into a Russian governorate.*

Expansiunea - element esențial al politicii externe rusești

Cu rădăcini adânci în mentalul colectiv, politica expansionistă a Rusiei țariste este consecvent promovată în diferite perioade istorice. De-a lungul secolelor, expansionismul a fost camuflat cu diverse motivări ideologice: la început se insista asupra ideii mesianismului creștin, apoi a fost conceput planul restabilirii imperiului grec, condus de un guvern rus, transformat mai târziu în planul creării unui stat dac; după care a urmat proiectul creării de noi state la hotarul Turciei, sub protectorat rusec.

Folosind situația geopolitică favorabilă și forța militară imensă, țarismul pe parcursul secolelor a copleșit teritoriile istorice a circa 200 popoare, lichidând prin forță formațiunile statale naționale a multor etnii neruse¹. Pe parcursul anilor 1505-1848 teritoriul Rusiei, se extindea zilnic în medie cu 110-141 Km².

În secolele XVIII și XIX Rusia a cucerit imense teritorii ce aparținuseră Suediei, Țărilor Baltice, Poloniei, Turciei și Persiei. Țări și popoare au fost cucerite și dezbinat, lipsite de posibilitatea de a-și păstra limba și cultura,

¹ Dumitru Grama, *Tendențele evoluției doctrinelor juridice în Moldova (1774 – 1859)*, București, 2000, p. 120.

identitatea lor etnică². Ultima treime a secolului al XVIII-lea a fost marcată de un nivel ascendent al acțiunilor militare, care nu a avut precedent în întreaga istorie a statului rus. În doar treizeci de ani Rusia a fost implicată în șapte războaie. Iar în perioada 1805-1812, adică pe parcursul a doar opt ani, țarismul a fost angajat în opt războaie: în 1805, 1806-1807 și 1812 – cu Franța, în 1806-1812 – cu Turcia, în anii 1806-1813 – cu Iran, în 1807-1812 – cu Anglia, în 1808-1809 – cu Suedia, în 1809 – cu Austria (ultimele cinci războaie – simultan)³.

Potrivit calculelor generalului rus A. N. Kuropatkin, în secolele XVIII și XIX, pace a fost doar 72 de ani. În restul timpului Rusia a purtat 33 de războaie externe și 2 interne. În medie, pe parcursul secolelor XVIII și XIX, la fiecare 6 ani Rusia a fost angajată în războaie. Dintre toate războaiele secolelor XVIII și XIX, fără războiul din Caucaz, Rusia a purtat doar 6 războaie pe teritoriul său timp de 6,5 ani. Celelalte războaie au fost purtate în afara Rusiei. Acest lucru a oferit Rusiei „avantaje extraordinare și a oferit oportunitatea de a fi mai operabili în comparație cu adversarii acelei epoci”⁴.

Anexarea Basarabiei a reprezentat punctul culminant al expansiunii teritoriale rusești, promovată consecvent de-a lungul secolului al XVIII-lea. Prin războaiele din secolele XVIII-XIX, Rusia cu susținerea parțială a Austriei, a redus posesiunile turcilor de pe continentul european de la 15.454 de mile pătrate în anul 1700 la 2.755 de mile pătrate în 1879⁵.

Fr. Engels, venerat de istoriografia sovietică, analizând politica expansionistă a țarismului menționa: „Dacă pentru cuceririle Ecaterinei șovinismul rus mai găsisese unele pretexte – nu vreau să spun de justificare, ci de scuză, – pentru cuceririle lui Alexandru nu poate fi vorba de așa ceva. Finlanda este finlandeză și suedeză, Basarabia – românească, iar Polonia Congresului – poloneză. Aici nici vorbă nu poate fi de unirea unor neamuri înrudite, risipite, care poartă toate numele de ruși, aici avem de a face pur și simplu cu o cucerire prin forță a unor teritorii străine, cu un simplu jaf”⁶.

Anexarea Basarabiei - gest arbitrar de expansiune și cotropire

Pretențiile Rusiei privind anexarea Țării Românești și a Moldovei au fost constant diminuate în timpul confruntărilor armate, dar, mai ales, în timpul rundelor de negocieri desfășurate sub ochiul vigilent al marilor puteri și în special al Franței. Rusia i s-a impus să-și tempereze ambițiile expansioniste,

² *Anul 1812 în destinul Basarabiei. Basarabia - victimă a expansionismului rusesc*. Chișinău, 2002, pp. 5-6.

³ Троицкий Н. А. 1812. Великий год России. Москва: Омега, 2007, с. 104.

⁴ А. Н. Куропаткин, *Русско-японская война, 1904-1905: Итоги войны*, СПб., 2002, с. 94-95.

⁵ А. Н. Куропаткин, А. Н. Русская армия. СПб.: ООО „Издательство Полигон”, 2003, с. 274.

⁶ К. Маркс, Ф. Энгельс, *Сочинения*, Изд. Второе, Т. 22, Москва, 1962, с. 31.

renunțând ca hotar la Dunăre, apoi la Milcov, Siret, pentru ca, în final, să-l obțină la Prut⁷. Prin semnarea la 16/28 mai 1812 a Tratatului de pace de la București a luat sfârșit războiul ruso-turc din 1806-1812, unul dintre cele mai îndelungate și mai costisitoare războaie pentru Țările Românești. Tratatul de pace de la București a stabilit noul hotar dintre Principatul Moldova și Imperiul rus pe râul Prut.

Actul din 1812 a constituit un gest arbitrar de expansiune și cotropire. Turcia, sfidând normele dreptului internațional, a cedat teritoriul unui stat cu care se afla în relații de suzeranitate și care, de fapt, nu-i aparținea⁸. Fiind vasală a Porții Otomane, Moldova nu și-a pierdut calitatea de stat suveran, menținându-și statalitatea națională, sistemele politic, economic, juridic, administrativ, fiscal și religia⁹.

Exprimind atitudinea de neacceptare a evenimentului respectiv M. Kogălniceanu, consemna: „Imperiul rus, fără nici un drept istoric, etnic sau politic a «sfâșiat» jumătate din teritoriul Moldovei”¹⁰. Prin încălțirea tratatului de la București nu și-au respectat obligațiile față de Moldova nici puterea „suzerană”, nici cea „protectoare”. Complicitatea Rusiei la violarea unui contract de drept internațional, constata N. Titulescu, nu poate crea dreptul¹¹. Prin tratatul de la 28 mai 1812 turcii cedau, menționa N. Iorga, fără să cunoască măcar limitele exacte, un teritoriu care nu la aparținea și care făcea parte dintr-o țară a cărei integritate teritorială se angajaseră s-o respecte¹².

În spiritul oamenilor de stat ruși, anexarea Basarabiei a fost, primul pas înspre realizarea unui îndrăzneț și grandios program de cuceriri politice¹³. În 1782, cancelarul A. A. Bezborodko și-a expus viziunile sale în materie de politică

⁷ Paul Cernovodeanu, *Români și ruși. Politică și încuscriri*, în „Magazin istoric”, 1996, nr. 4, p. 63.

⁸ Conform concepțiilor dreptului musulman lumea se diviza în trei categorii: 1) „țara islamului” („dar al-islam”) – teritoriile administrate de guvernanți musulmani în baza dreptului musulman; 2) „țara războiului” („dar al-hard”) – țărilor populate de „necredincioși” sau de musulmani aflați sub suzeranitatea „necredincioșilor” și împotriva cărora trebuia declanșat „războiul sfânt” (dijihad, gazavat); 3) a treia categorie, intermediară, era „țara păcii” („dar al-ahd”) – tributarii Porții otomane din categoria cărora făceau parte și Principatele Române.

⁹ Demir Dragnev, *Instaurarea regimului turco-fanariot în Moldova*, în „Revista de istorie a Moldovei”, nr. 2, 1992, pp. 75-76. Dumitru Grama, *Evoluția statutului juridic al Basarabiei în anii 1812-1818*, în „Revista de istorie a Moldovei”, 1994, nr. 2, p. 62; Idem, *Principatul Moldova – stat suveran sub protecție*, în „Revista de filosofie și drept”, 1998, nr. 2-3, pp. 43-46.

¹⁰ Apud C. Bodea, *Bucovina: momente din drumul ei spre 1918*, în „Academica”, 1992, nr. 26, p. 1.

¹¹ Nicolae Titulescu, *Documente confidențiale*, București, 1992, p. 83.

¹² Nicolae Iorga, *Adevărul asupra trecutului și prezentului Basarabiei*, București: [Tipografia Ziarului Universul], 1940, p. 56.

¹³ Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României. 1916-1919*, București, 1989, p. 78.

externă într-o notă care prevedea ca în cazul unui război ruso-turc, Turcia să cedeze Rusiei Moldova și Valahia, iar în cazul destrămării Imperiului otoman de a crea două state-monarhii creștine: Dacia și Grecia¹⁴. Unul din ele – Imperiul grec, considera cancelarul rus, ar fi trebuit să fie condus de moștenitorul tronului rus Constantin¹⁵. Generalul rus A. N. Kuropatkin menționa că Rusia a manifestat o aspirație constantă de a încorpora Principatele Dunărene începând cu Tratatul de pace de la Iași din 1791, când o parte de localități cu populație moldovenească a intrat în componența Rusiei și până la semnarea Convenției de la Balta – Liman din 1849¹⁶.

Schimbul actelor de ratificare a avut loc la București în ziua de 14 iulie 1812¹⁷. Teritoriul anexat avea o suprafață cu 7.400 km² mai mult decât rămânea Moldovei¹⁸ și aducea Imperiului rus importante avantaje. Achiziția teritorială măsura 828,68 mile pătrate, posesiunile teritoriale ale turcilor în Europa reducându-se până la 10.037,53 mile pătrate¹⁹.

Dacă luăm în considerare și raptul teritorial din 1775, raportul dintre teritoriile rămase Moldovei și cele răpite era următorul: Bucovina – 10.442 km² (11%); Basarabia – 45.630 km² (48%); Moldova – 38.230 km² (41%)²⁰.

Urmare a păcii încheiate la București, opina I. Capodistria, „Moldovenii și Valahii au obținut asigurarea că în condiții mai prielnice soarta lor va fi decisă conform aspirațiilor lor legitime; organizarea provizorie a Basarabiei le-a oferit o primă garanție a sincerității acestor intenții”²¹. Evoluția ulterioară a evenimentelor precum și politica administrativă aplicată în Basarabia de către autoritățile ruse au demonstrat inconsistența acestor afirmații.

Anexarea Basarabiei a reprezentat atât apogeul expansiunii teritoriale a Rusiei pe seama Imperiului otoman, dar și punctul final al acestei expansiuni. Cu toate eforturile pe care le va depune ulterior, în timpul războaielor din 1828-1829, 1853-1856 și 1877-1878 Rusia așa și nu va mai reuși sa-și transfere frontiera dincolo de râul Prut. Mai mult chiar, în 1856, urmare a înfrângerii suferite în războiul Crimeei, va fi obligată să retrocedeze Moldovei trei județe

¹⁴ *Записка Безбородко по „Греческому проекту”*, în Разделы Польши и дипломатия Екатерины II: 1772, 1793, 1795. Москва, 1994, с. 627, 633, 634.

¹⁵ *Россия и Черноморские проливы (XVIII-XX столетия)*. Москва, 1999, с. 83.

¹⁶ А. Н. Куропаткин, *Задачи русской армии*. Т. II. С.-Петербург, 1910, с. 411.

¹⁷ Ion Jarcuțchi, Vladimir Mischevca, V. *Pacea de la București*, Chișinău, 1993, p. 192.

¹⁸ Ion Nistor, *Istoria Basarabiei*, Chișinău, 1991, p. 179.

¹⁹ А. Н. Куропаткин, *Задачи русской армии*. Т. II. С.-Петербург, 1910, с. 330.

²⁰ Vladimir Mischevca *Moldova în raporturile internaționale la începutul secolului al XIX (1802-1812)*, Teza..., Chișinău, 1997, p. 127.

²¹ *Записка графа Иоанна Каподистрия о его служебной деятельности*, în Сборник Русского Исторического Общества, Т. 3, СПб, 1868, 172.

din sudul Basarabiei (Cahul, Ismail și Bolgrad), care vor fi în componența României până la 1878.

Motivele expansiunii rusești în Principate

Motivele expansiunii rusești în Principate erau diverse. În primul rând, menționăm că expansiunea teritorială era direcția generală a politicii externe a Imperiului rus; în al doilea rând, anexarea Principatelor ar fi asigurat Imperiului rus controlul bazinului dunărean; în al treilea rând, teritoriile cotate trebuiau să demonstreze țărilor din Balcani avantajele guvernării rusești, contribuind astfel la creșterea prestigiului internațional al Imperiului; în al patrulea rând, înainte de 1812, țăranii ruși obișnuiau să fugă aici pentru a scăpa de șerbie; în sfârșit, anexarea ar fi garantat siguranța portului Odesa²².

Un argument pentru anexarea Basarabiei propriu-zise, invocat de strategii ruși, era de a proteja Odesa și celelalte orașe portuare de pe țărmul nordic al Mării Negre. Se obiecta în 1806 că tătarii din Bugeac puteau oricând devasta regiunea, inclusiv Odesa. De aceea, pentru a asigura dezvoltarea respectivelor orașe portuare, și-au trasat obiectivul de a încorpora Basarabia²³.

Unul din motivele politicii expansioniste a țarismului față de principatele române a fost și necesitatea aprovizionării flotei ruse dislocate în peninsula Crimeea cu lemn necesar pentru construcția navelor. Moldova era o țară împădurită și se afla la cea mai apropiată distanță de locul de dislocare a flotei maritime militare rusești din Marea Neagră. Fiind și conectată la mare prin râuri potrivite pentru transportul ieftin de lemn, prezenta o importanță strategică militară specială pentru Imperiul Rus. În 1809, constructorul de nave rus Tarusov a fost trimis în Principatul Moldovei pentru a identifica resurse de lemn pentru construcția navală. El a descoperit în ținutul Orhei masive de stejar care puteau fi valorificate la construcția navelor militare²⁴.

Provincia nou încorporată – Basarabia – juca un rol esențial în planurile strategice de expansiune a dominației țariste în Balcani. Autoritățile rusești au depus eforturi considerabile de a transforma Basarabia într-o bază militară care trebuia să îndeplinească două sarcini importante: controlul țărmului de Nord al Mării Negre, inclusiv a gurilor Dunării și să asigure suport pentru eventualele ofensive spre Balcani. Acest fapt impunea dislocarea în ținut a celor mai bune trupe de care dispunea Rusia la acel moment. Numai o privire scurtă asupra

²² Wilhelmus P. van Meurs, *Chestiunea Basarabiei în istoriografia comunistă*, Chișinău, 1996, pp. 65-66.

²³ *Memoriile contelui Langeron*, în „Documente privitoare la istoria românilor: Urmare la colecția lui Eudoxiu de Hurmuzaki: Supliment 1”, Volumul 3: 1709-1812, București, 1889, p. 110.

²⁴ Роман Кройтор, *Воздействие деятельности человека на природу Пруто-Днестровского региона в исторической перспективе*, în „Revista Arheologică”, serie nouă, vol. VII, nr. 1-2, 2011, p. 278.

regimentelor cantonate în regiune ne demonstrează că ele făceau parte din elita armatei țariste, cu un bogat palmares istoric și combativ.²⁵ Numărul trupelor dislocate în ținut creștea constant cu excepția anilor 1812-1815, când întregul sistem militar al Rusiei era implicat în războiul cu Napoleon și în campaniile militare din Europa. Prezența militară rusă în regiune poate fi demonstrată prin următoarele date privind contingentul militar rus dislocat în regiune: 1812-1813 – 7 100 oameni; 1814-1815 – 2 000 oameni; 1816-1819 – 24 619 oameni; 1820-1824 – 28 000 oameni; 1825-1828 – 34 501 oameni. Dacă raportăm numărul efectivului militar la numărul populației locale (cu excepția coloniștilor care erau scutiți de întreținerea trupelor ruse) avem următorul tablou: la 1812 un militar revenea la 42 de persoane de toate genurile și vârstele, ceea ce era o povară destul de apăsătoare. În anii 1814-1815, tensiunea poverii a scăzut până la 150 de persoane la un militar. Numărul trupelor crește în anii 1817-1819, când un militar revenea la 17 persoane. Situația devine tensionată în anii 1825-1828, când un militar revenea la 10 persoane²⁶.

În timpul războiului din anii 1806-1812 autoritățile rusești au promovat, în mod deliberat, o politică de atragere a coloniștilor transdanubieni la periferia sudică a interfluviului Pruto-Nistrean. Acordându-le susținere și largi privilegii, țarismul urmărea scopul de a-și câștiga aliați în confruntările cu Turcia. Astfel, solidaritatea confesională creștin-ortodoxă și lupta împotriva dominației Porții otomane musulmane nu constituiau decât perdeaua de fum și camuflajul în spatele căror se aflau planurile rusești de expansiune și coteropire²⁷.

Implicații ale politicii administrative în procesele expansioniste

Prin politica administrativă orice stat își definește poziția și opțiunile față de problemele administrative și, în special, modul în care se folosesc mijloacele materiale și financiare, precum și crearea de structuri necesare realizării scopurilor administrative. Reprezentând o concepție cuprinzătoare despre administrarea statului per ansamblu sau a unei entități componente, politica administrativă, vizează ansamblul acțiunilor, căilor, mijloacelor și metodelor folosite în acest domeniu în concordanță cu dezvoltarea societății și tendințele ce se manifestă în plan extern. Prin intermediul politicii administrative statul dirijează și coordonează forțele și mijloacele de care depinde administrarea eficientă a țării: economice, politice, juridice, culturale, educaționale ș.a.

Reieșind din condițiile concret-istorice ale momentului și a obiectivelor

²⁵ Anatol Leșcu, *Unitățile armatei țariste dislocate în Basarabia în perioada anilor 1812-1828*, în *Revista de istorie militară*, nr. 3-4, 2013, p. 100.

²⁶ *Ibidem*, p. 102.

²⁷ Paul Cernovodeanu, *Români și ruși. Politică și încuscrii*, în *Magazin istoric*, 1996, nr. 4, p. 64.

preconizate țarismul a conștientizat faptul că exercitarea politicii coloniale față de popoarele anexate necesită aplicarea unor metode mai subtile, diferite de cele aplicate în celelalte regiuni ale Imperiului rus. În prima jumătate a sec. XIX, politica expansionistă a țarismului față de periferii se caracteriza prin crearea de unități administrativ-teritoriale deosebite și prin menținerea diferitor particularități specifice doar acelor regiuni. Administrarea de o asemenea manieră a periferiilor era determinată de mizele expansioniste ale țarismului rus în regiunea respectivă. Realizarea sarcinilor „locale” presupunea acordarea unei autonomii relative autorităților rusești în raport cu autoritățile centrale. De statutul de autonomie în cadrul statului rus beneficia Finlanda, care avea propriul organ legislativ și guvernul său, în fruntea căruia se afla un guvernator general rus și o administrație locală. În 1815 în componența Rusiei a fost proclamat regatul Poloniei; țarul rus fiind și rege al Poloniei. El guverna prin intermediul unui namesnic. Exista un organ legislativ și un consiliu care exercita funcții administrative. Forme de administrare specifice erau aplicate și în Caucaz. Considerațiunile enumerate, ne permit să constatăm că politica administrativă a țarismului în Basarabia a fost la unison cu politica administrativă, promovată de autoritățile ruse față de celelalte provincii naționale cotate.

Procesul implementării și consolidării sistemului rusesc de administrare în Basarabia și implicit a politicii administrative implementate poate fi divizat, convențional, în două perioade distincte: 1) sistemul administrației provizorii (1812-1828); 2) sistemul gubernial de administrare (1828-1917).

A. *Sistemul administrației provizorii (1812-1828)*. Politica administrativă promovată în Basarabia în primii ani de ocupație era impusă de necesitatea consolidării succeselor militare ale Imperiului rus. Autoritățile ruse, având drept scop imediat dominarea în Balcani, preconizau ca prin demonstrarea avantajelor stăpânirii rusești în Basarabia să atragă simpatia popoarelor vecine de partea sa. De aceea, inițial, a fost instituit un sistem provizoriu de administrare care avea anumite similitudini cu cel existent în Moldova, încercându-se astfel acreditarea ideii de continuare a administrației.

Principalul scop politic al administrației provizorii, impus de oficialitățile rusești, era de a convinge populația creștină aflată sub dominația otomană de avantajele stăpânirii pravoslavnice rusești, simpatia popoarelor vecine trebuind să faciliteze expansiunea Imperiului rus în Balcani. Basarabia ocupa o poziție geopolitică deosebită, fiind considerată de autoritățile rusești drept un factor important de consolidare a pozițiilor sale în Balcani. Rusia urmărea scopul de a atrage de partea sa popoarele din Sud-Estul Europei, aflate sub dominație turcă și de a folosi mișcarea de eliberare națională din aceste țări pentru realizarea

propriilor interese expansioniste. Țarismul, cu orice ocazie, se străduia să demonstreze că susține lupta de eliberare a popoarelor balcanice. Potrivit planurilor strategice ale autocrației ruse, Basarabia trebuia să devină o „momeală” pentru popoarele balcanice, acordându-li-se și posibilitatea de a se stabili cu traiul în Basarabia. Autoritățile rusești se străduiau să impună popoarelor din Balcani ideea că numai sub stăpânirea rusească e posibilă o dezvoltare durabilă. De aceea, inițial, locuitorilor Basarabiei le-au fost declarate unele înlesniri și au fost menținute provizoriu structurile administrative locale.

Țarismul folosea măsurile luate în Basarabia și în scopuri politice, așa cum procedaseră Habsburgii în Banat, după 1817. Basarabia urma să devină o provincie bogată, prosperă, unde coloniștii străini să ducă o viață îmbelșugată. Ar fi fost un exemplu și pentru creștinii de la sud de Dunăre, mai ales pentru cei care se aflau sub directă ocupație otomană și ar fi sprijinit pe ruși în înaintarea lor spre Strâmțori și Constantinopol.²⁸

Basarabia, situată la confluența a trei imperii, avea o mare însemnătate strategică și în calitate de avanpost sau spate sigur în cazul eventualelor conflagrații militare în Balcani. De aceea țarismul era cointerestat în asigurarea stabilității în regiune, evitându-se schimbarea bruscă a realității existente. Introducerea forțată a sistemului administrativ rus ar fi avut efecte nedorite pentru imperiu: țarismul s-ar fi lipsit de principalul său sprijin social – nobilimea. Menționăm și faptul că boierimea locală, care a fost foarte mult afectată de dezmembrarea Moldovei, se orienta mai mult spre capitalele europene, decât spre civilizația rusă. Este evident faptul, că în aceste condiții, autoritățile ruse n-au vrut să complice și mai mult situația prin schimbări radicale în administrația regiunii. S-a declarat menținerea în Basarabia a legilor locale și a „limbii moldovenești,” care putea fi folosită în administrație și justiție de rând cu cea rusă. Însă, așa cum multe dintre funcții erau ocupate de funcționari ruși, care serviseră în administrația civilă a comandamentului armatei dunărene, iar mai târziu au venit și alții din guberniile centrale, limba română a fost pusă în condiții de inferioritate față de cea rusă. Proverbiala ignoranța birocrăției ruse, confirmată și de numeroase surse istorice, ne permite să afirmăm cu certitudine că funcționarii ruși veniți aici n-au manifestat nici cea mai mică dorință de a vorbi românește. Astfel, pretinsa menținere a „limbii moldovenești” nu a fost decât un bluf.

Obiectivele noii administrații au fost expuse în instrucțiunile amiralului P. V. Ciceagov către Scarlat Sturdza. Chiar în primul punct al acestei instrucțiuni, fără echivoc, era definit principalul scop politic al administrației regionale: de a

²⁸ Nicolae Ciachir, *Basarabia voievodală românească până la sfârșitul celui de-al doilea război mondial*, București, 1999, p. 39.

transforma Basarabia într-un loc de atracție pentru popoarele vecine; de a menține atașamentul lor față de Rusia și de a le îngrădi de influența dușmanilor, consolidând astfel pozițiile Rusiei în Balcani. Pentru realizarea acestui scop erau recomandate două mijloace: a) asigurarea unei prosperități veritabile locuitorilor regiunii și b) stăruința de a incita popoarele vecine spre această prosperare. Orice act de administrare trebuia realizat în așa mod, încât să aibă rezonanță externă. Guvernatorul era obligat să asigure coloniștilor străini stabiliți în regiune condiții decente de trai, pentru ca ei să-și găsească aici o „a doua patrie”²⁹.

Organizarea administrativă a Basarabiei, mai ales la prima etapă, a fost determinată și de faptul că Rusia nu era sigură de posibilitatea menținerii teritoriului anexat în condițiile dificile în care se pomenise după încheierea Tratatului de pace de la București. Ulterior, războiul cu Napoleon și campaniile militare europene au sustras atenția Rusiei de la regiunea anexată. În acest context, istoricul A. Boldur constata: „Când ardea Moscova, bine înțeles, rușii nu puteau să se gândească la organizarea Basarabiei”³⁰. Problemele basarabene au revenit în atenția autorităților ruse în a doua jumătate a anului 1815.

B. *Sistemul gubernial de administrare (1828-1917)*. Pregătirile Imperiului rus pentru viitoarele campanii militare în Balcani reclamau instaurarea în Basarabia a unei administrații centralizate, cu un sistem strict de subordonare, previzibilă și executorie pentru a face față eventualelor eforturi militare. În aceste condiții autonomia administrativă a Basarabiei nu avea nici o șansă să supraviețuiască. La numai zece ani de la proclamarea solemnă a autonomiei Basarabiei, autoritățile rusești adoptă o nouă lege de organizare administrativă a regiunii.

Lichidarea particularităților locale în administrarea Basarabiei a fost o preocupare constantă a funcționarilor și a autorităților administrative ruse de toate nivelurile. Prin promulgarea la 29 februarie 1828 a „Așezământului pentru ocârmuirea oblastei Bessarabiei” asupra regiunii au fost extinse prevederile legislației rusești referitoare la gubernii³¹. Deci, cu toate că, formal, Basarabiei i-a fost menținut statutul de regiune, aici a fost instaurat un regim administrativ de tip gubernial.

Spre deosebire de „Așezământul” din 1818, care fusese introdus cu titlu provizoriu, noul „Așezământ”, prevedea explicit decizia finală a autorităților centrale rusești³². Noul „Așezământ” a schimbat însăși principiile de constituire

²⁹ Бессарабский статистический комитет. Записки. Т. 3, Кишинев, 1868, с. 110-113.

³⁰ Alexandru Boldur, *Istoria Basarabiei*, București, 1992, p. 274.

³¹ ANRM (Arhiva Națională a Republicii Moldova), Fond. 2, inv. 1, d. 1194, f. 4.

³² *Ibidem*, f. 5.

a administrației. Principiul eligibilității a fost înlocuit cu principiul numirii funcționarilor în posturi, iar cel al colegialității în cadrul instituțiilor administrative e înlocuit cu principiul centralismului administrativ.

Stabilitatea politică, în accepția autorităților ruse, putea fi menținută doar pe calea suprimării oricăror manifestări naționale și a introducerii aici a instituțiilor administrative rusești, așa cum s-a procedat și în alte periferii naționale ale Imperiului rus. Basarabia își pierde calitatea sa de entitate administrativă distinctă în cadrul Imperiului rus, fiind inclusă în componența guvernământului general al Novorosiei și Basarabiei.

Rusificarea elitei românești din Basarabia a fost o preocupare permanentă a autorităților rusești și s-a manifestat sub două aspecte: inducerea devotamentului față de țară, în acord cu discursul mesianic rus și prin deznaționalizare. Acest lucru explică slăbiciunea elitei politice basarabene către începutul secolului XX. O bună parte din nobilimea basarabeană a fost atrasă de către autorități prin conferirea diferitor privilegii și titluri, a moșilor, rusificându-se treptat. Una din metodele de atragere a nobilimii locale de partea Rusiei era acordarea posibilității nobililor locali de a se angaja în serviciul de stat. La primirea în serviciul de stat se ținea cont de următoarele criterii: proveniența socială, vârsta și studiile. Erau angajați doar tinerii care au absolvit instituții de învățământ ruse sau au primit educație în familie.

Declanșarea crizei orientale în anii '20 ai sec. al XIX-lea și evoluția ei într-un nou război ruso-turc în anii 1828-1829 a fost o povară grea pentru populație. Ocupația militară rusă și sarcinile impuse arbitrar Principatelor Române privind aprovizionarea armatei ruse de ocupație au cauzat mari prejudicii locuitorilor, care au fost obligați să asigure mijloace de transport pentru transportarea echipamentului militar, proviziilor, fânului, sării și bolnavilor, repararea drumurilor, podurilor și acoperișurilor, construirea și repararea fortificațiilor militare, construirea grajdurilor provizorii, repararea cordoanelor provizorii construite în partea stângă a Dunării, construirea podurilor plutitoare pe Nistru și Dunăre, pășunatul cailor și boilor de tracțiune donați de către stat armatei, pregătirea fânului pentru necesitățile armatei ruse, pregătirea pesmeților etc.³³.

Asigurarea armatei ruse cu mijloace de transport și cu brațe de muncă constituia o formă grea de prestație extraordinară, la care era impusă populația Basarabiei. Cu ajutorul carelor trase de 6 sau 8 boi erau transportate munițiile, echipamentul, proviziile, răniții, bolnavii și chiar trupele militare aflate în

³³ Valentin Tomuleț, *Repercusiunile prezenței armatei ruse de ocupație asupra populației din Basarabia (1812-1830)*, în *Tratatul de pace de la București din 1812: 200 de ani de la anexarea Basarabiei de către imperiul rus*. Chișinău: Pontos, 2012, pp. 22, 23.

trecere prin Basarabia. Potrivit unor date incomplete, numai în anul 1829, 48 de sate din județul Iași au pus la dispoziția armatei 1.038 de care, iar 8 sate din județul Hotin – 163 de care cu căruțași³⁴.

Ulterior, în anii războiului din Crimeea, locuitorii Basarabiei au fost obligați la următoarele prestații: alocarea mijloacelor de transport pentru transportarea munițiilor, a proviziilor, a fânului, a sării și a bolnavilor, repararea drumurilor, a podurilor și a acoperișurilor, construcția și repararea fortificațiilor din cadrul cetăților Bender, Ismail, Hotin și Chilia, construcția grajdurilor provizorii, repararea cordoanelor provizorii construite în partea stângă a Dunării, construirea podurilor plutitoare pe Nistru, Prut și Dunăre, pășunatul cailor și al boilor de tracțiune ai armatei, pregătirea fânului pentru necesitățile armatei, pregătirea pesmeților și multe alte prestații. Astfel, în anii războiului populația Basarabiei a asigurat armata rusă cu 1.287.853 lucrători, 711.340 care, 25.656 cai și 144 bărci. Una dintre cele mai grele prestații a constituit-o asigurarea cu forță de muncă pentru repararea drumurilor, a podurilor și a cetăților. Locuitorii Basarabiei au pierdut în total în timpul războiului, având în vedere doar acest sistem de prestații, circa 10-11 mln. zile-muncă. Daunele pricinuite de război dezvoltării economice au fost atât de mari, încât și după terminarea războiului, deși condițiile erau favorabile, țăranii cu greu își restabileau gospodăriile³⁵.

Răscoalele ce au izbucnit în Herțegovina și Bosnia împotriva dominației otomane au redeschis în 1875 dosarul problemei orientale. Atât Rusia, ce-și arogase dreptul de a susține interesele slavilor din Balcani și ale lumii creștin-ortodoxe, cât și Austro-Ungaria urmăreau cu interes sporit desfășurarea evenimentelor, nutriend speranța acaparării unor noi teritorii. Primele succese importante obținute de diplomația rusa datau de la începutul deceniului, când prevederile referitor la navigația pe Marea Neagră au fost modificate în contextul dezastrului militar suferit de armatele franceze în fața celor prusace. Și tocmai pentru a sublinia reluarea unei politici active către zona Strâmtoarelor, Petersburgul a modificat și regimul Basarabiei, provincie de graniță, transformând-o într-o simplă gubernie³⁶.

Și în anii Primului război mondial Zemstvele și Dumele orășenești Basarabene au contribuit substanțial la aprovizionarea armatei cu alimente³⁷.

³⁴ *Ibidem*, p. 24.

³⁵ Valentin Tomuleț *Repercusiunile regimului de dominație țarist asupra genezei și evoluției burgheziei comerciale din Basarabia (1812-1830)*, în *Politici imperiale în estul și vestul spațiului românesc: conferință internațională*, ed. a 3-a, Oradea, 2010. Oradea-Chișinău, 2010, pp. 244-246.

³⁶ *Istoria Basarabiei de la începuturi până în 2003. Ed. a 3-a, revăz. și adăug.*, București, 2003, pp. 85-86.

³⁷ Ж. М. Палеолог, *Царская Россия накануне революции*. Москва, 1991, с. 257.

Potrivit relatărilor oficialilor ruși responsabili de aprovizionarea armatei, în octombrie 1916 din Basarabia se puteau furniza trupelor militare 340 vagoane de cereale furajere zilnic³⁸.

La începutul anului 1917, în limitele de acțiune a frontului român se aflau peste 900 de mii de soldați ruși, peste 400 mii de ostași ai armatei române și circa 3,5 milioane de refugiați³⁹. La 26 februarie 1917, ambasadorul Franței în Rusia Georges Maurice Paleologue (anii 1914-1917) nota în zilnicul său: „Situția alimentară din Moldova se deteriorează în fiecare zi: armata română primește o rație alimentară mai mică decât norma, iar populația civilă moare de foame”⁴⁰.

Note finale

Administrația Basarabiei a fost un instrument docil de realizare a politicii coloniale rusești în teritoriul ocupat. Deznaționalizarea și discreditația sistemului național de administrare, ignorarea instituțiilor și practicilor administrative locale, defăimarea normelor de drept autohtone au fost preocupări constante a autorităților administrative rusești. Pe parcursul întregii perioade de ocupație nu a existat o conexiune între administrație și cei administrați. Administrația rusească a fost o castă închisă și străină, impusă și menținută cu forța, preluând fidel și viciile caracteristice sistemului. Abuzurile administrative, malversațiile financiare, birocratizarea excesivă a circuitului administrativ au influențat substanțial funcționalitatea instituțiilor administrative, făcându-le ineficiente.

Politica administrativă promovată de autoritățile rusești în Basarabia a fost strâns legată de evoluțiile și tendințele politicii interne și externe a Rusiei. Interesele expansioniste ale Imperiului au determinat, în mare măsură, procesul organizării administrative a Basarabiei: de la acordarea statutului de autonomie administrativă provizorie până la transformarea în gubernie rusească.

Din 1812, când Rusia a anexat Basarabia și până în prezent vectorul politicii externe rusești nu a suferit modificări esențiale. S-au schimbat epocile, s-au schimbat regimurile, formele de guvernare, accentele în politica internă, dar tendințele expansioniste s-au perpetuat.

Administrația a fost instrument de rusificare și expansionism în vremea regimului țarist, de rusificare și de sovietizare în epoca bolșevismului, pentru ca

³⁸ М. В. Оськин, *Бессарабия в 1916 – начале 1917 г.: ближайший тыл южного флеса восточного фронта*, în *Русин*, № 2 (44), 2016, с. 163.

³⁹ *Ibidem*, p. 166.

⁴⁰ Ж. М. Палеолог, *Царская Россия накануне революции*, Москва, 1991, с. 328.

azi, după colapsul URSS să reprezinte un atavism generator de instabilitate și nostalgie la populația de vârstă a treia.

Expansionismul rusesc/sovietic nu s-a limitat însă doar la dimensiunea statal-teritorială, ci și-a conceput replici administrative, ideologice, istoriografice și spirituale. Tezele moldovenismului, ale statului multiethnic, ale limbii interetnice, absurdele invocări ale „agresiunii românești asupra Moldovei”, precum și ofensiva bisericească întreprinsă de Biserica Ortodoxă Rusă asupra bisericii românești din Basarabia constituie elemente redutabile ale anexionismului teritorial.

Expansionismul rusesc supraviețuiește și se manifestă în structurile și mecanismele administrative de sorginte sovietică, în existența regimului de ocupație și a contingentului militar rusesc din Transnistria, a mișcărilor și partidelor pro-ruse, a Mitropoliei Moldovei, a mass-mediei rusești care domină spațiul informațional și nu în ultimul rând, prin vasalitatea energetică.